

umišane u neke aspekte konflikta. Međunarodne implikacije etničkih konflikata obrađene su u osmom poglavlju.

Ideološko poticanje rasizma i ksenofobije na industrijaliziranom Zapadu jedno je od manje istraživanih sastavnih dijelova etničkih konflikata. Njime se bavi deveto poglavlje.

Neki od etničkih konflikata proučavanih u UNRISD-ovom projektu prestali su dok je projekt trajao (Etiopija i Libanon), drugi su trajali ili se ponovno javljali (Indija, Pakistan, Burundi), a neki su (kao u bivšem Sovjetskom Savezu i bivšoj Jugoslaviji) doveli do rata. Pouke koje su se mogle izvući iz navedenih primjera o upravljanju i rješenjima izložene su u desetom poglavlju.

Na kraju, pita se autor da li mi zapravo govorimo o istoj stvari kada tako različite situacije obrađene u knjizi opisujemo kao etničke konflikte. Da li pojam "etničitet" pomaže pri objašnjavanju i razlikovanju određenih vrsta konflikata od drugih konflikata ili naprotiv unosi zbrku. Nadalje, UNRISD projekt je komparativan, kaže autor, samo toliko što obrađuje suvremenu situaciju na različitim kontinentima. Tvrdokorni "komparativisti", dodaje autor, stoga će ostati razočarani izostankom kvantitativnih podataka koji dovode do npr. faktorske analize. Nekima će zasmetati izostanak formalnih analitičkih modela u kojima termini kao što su "politički", "socijalni", "kulturni" i "ekonomski" nemaju odgovarajuću težinu i prediktivnu vrijednost. Neki su sigurno očekivali mikro analizu. Izloženi rezultati sigurno, tvrdi autor, neće zadovoljiti svakog čitaoca. Može ih se jedino uputiti na originalne monografije u kojima je opseg informacija prilagođen analitičkoj dubini u mjeri koju ne može obuhvatiti ova knjiga.

Autor knjigu završava definicijom etničkog konflikta. Etnički konflikt je produžena socijalna i politička konfrontacija protivnika koji definiraju sebe i druge etničkim terminima; to znači da su kriteriji, kao što su nacionalno porijeklo, religija, rasa, jezik i drugi markeri kulturnog identiteta, upotrijebljeni za razlikovanje suprotstavljenih grupa. Osnovno je, zaključuje autor, da

sadašnje nacionalne države i međudržavni sistemi budu pripravnici za prihvaćanje legitimnih zahtjeva subordiniranih, isključenih i marginaliziranih etničkih grupa, na osnovi univerzalnih poštivanja ljudskih prava (uključujući i pravo na samoodređenje) kroz demokratske procese. Drugim riječima, problemi etnopolitike bit će pitanja samoodređenja i slabljenja države, a to znači nove odgovornosti međunarodnog sustava.

Jelena Zlatković Winter

Geoff Dench (Ed.)

REWRITING THE SEXUAL CONTRACT

Institute of Community Studies, London
1997, 291 str.

Rewriting the Sexual Contract je zbirka tekstova, eseja, koja nastoji dati prikaz odnosa među rodovima u Britaniji. Interesantnim odabirom autora koji iznose vrlo različita gledišta, jer je njihov rad kao istraživača, novinara, političara, spisatelja, vezan uz analizu i utjecaj na društvene stavove na tom području, postignuta je širina u sagledavanju problema. Ovakav odabir autora rezultirao je i vrlo različitim stilovima prezentiranja stavova, koji idu od detaljnih, dokumentiranih radova do kraćih, osobnijih pogleda na stvari iz perspektive vlastitog iskustva. Knjiga se bazira na ideji seksualnog ugovora. Pojam "seksualnog ugovora" skovala je Carole Pateman (1988), a odnosi se na patrijarhalni set institucija koje legaliziraju muškarčev seksualni pristup ženama i kontrolu nad njima. Koncept seksualnog ugovora usvojen je da bi naznačio neka šira pitanja kao što su seksualna podjela rada, reciprocitet između muškaraca i žena koji je u osnovi društvenih uloga i obiteljskog života, zatim odnos izme-

đu individualnog izbora i grupnih konvencija koje reguliraju i limitiraju partnerske odnose te sama "priroda" veze, odnosno međusobne prilagodbe koja se odvija u partnerskim odnosima.

Knjiga je podijeljena u tri dijela. Prvi dio, nazvan *Otkuda dolazimo*, bavi se prošlošću, to jest tradicionalnim seksualnim ugovorom i društvenim silama koje su dovele do njegove promjene. U ovom dijelu, Carole Pateman (prof. političkih znanosti, UCLA) iznosi svoju ideju seksualnog ugovora kao dio strukturalne nejednakosti u političkoj sferi. Problemi koji se tiču žena i dalje se smještaju u "women's issues" i tretiraju kao izraz specijalnih interesa, te bi upravo zbog toga trebalo postaviti političko stajalište žena u centar demokratizacije "jer bez toga demokracija može biti samo parcijalna" (9). David Phillips (antropolog i novinar) razmatra različite reproduktivne strategije muškaraca i žena na seksualnom tržištu i zaključuje da raspadanje patrijarhalnih odnosa vodi prema novom obrascu spolnih odnosa koji uključuju manje vjernosti, veću seksualnu kompeticiju i nejednakost (posljedica ovoga su sve veći broj starijih žena ostavljenih u srednjoj dobi da se brinu same za sebe i sve veći broj muškaraca koji se ponovno žene ili ulaze u nove partnerske ili roditeljske odnose). Miriam E. David (prof. društvenih znanosti i istraživačica u London Institute), kroz političku karijeru Margaret Thatcher, promatra direktnije uključivanje žena u političku sferu. Autorica razmatra dvije vrste promjena koje su nastupile s "Novom Elizabetinskom Erom" 1952. godine (pojam je skovala M. Thatcher), a odnose se na promjene u obiteljskim odnosima i ulogama i na promjene u političkim ideologijama i socijalnim pokretima (New Right, feminizam). Geoff Dench (sociolog, istraživač na Institute of Community Studies) promatra odnos između većih individualnih sloboda, kao posljedice promijenjenih konvencija u spolnim odnosima i narušavanja obiteljskog života. Na temelju vlastitih istraživanja dolazi do zaključka da je konvencionalni obiteljski obrazac najprikladnije okruženje za odgoj djece "i kao takav treba podršku zajednice koju trenutno ne dobiva" (53).

Drugi dio knjige pod imenom "*Stanje u kojem se nalazimo*", odnosi se na situaciju u kojoj trenutno živimo. Otvarajući ovo poglavlje o današnjim životnim stilovima, Roger Scruton (filozof, pisac, kompozitor), s filozofskog stajališta, analizira novi oblik ljudske sreće postignut različitim varkama koje su se razvile u odnosima ljubavi i prijateljstva. Ros Coward (kolumnist The Guardian-a) ispituje trenutno stanje obiteljskog života i opaža da su posljedice raspada patrijarhata i nemogućnosti feminizma da pruži alternativu, posebno vidljive na primjeru porasta nasilja i antisocijalnog ponašanja kod djece. Patricia Morgan (sociologinja) promatra efekte majčinog zaposlenja na djecu i s time povezanog osjećaja "majčinske krivnje". Autorica smatra da izbor postoji i to "između manjeg investiranja u djecu i većeg investiranja u posao, ili većeg investiranja u obitelj, a manjeg u posao" (88) s upozorenjem da će se taj izbor reflektirati u razvoju djece. Sebastian Kraemer (psihijatar), usredotočujući se uglavnom na muškarce, promatra ih kroz proces razvoja novih uloga (novog modela očinstva) kao odgovora na promjene u očekivanjima žena i smatra da bi društvo trebalo biti usmjereno na prevladavanje, a ne na podržavanje spolnih razlika. John Griffiths (pravnik, političar) razmatra probleme s kojima se suočavaju samohrani očevi i zaključuje da su potrebne promjene u seksualnom ugovoru koje bi uključivale više tolerancije i fleksibilnosti, a rezultirale bi promjenom odnosa društva prema samohranim očevima. John Baker (urednik časopisa grupe za samopomoć Families Need Fathers) smatra da je prisutnost žena u javnoj, tradicionalno muškoj sferi popraćena, u isto vrijeme, nedovoljnim prihvaćanjem muškaraca u ženskoj sferi, to jest u sudjelovanju u roditeljstvu nakon razvoda braka. Kao rješenje predlaže promoviranje novog načina roditeljstva gdje su i muškarci i žene jednako zastupljeni u odgoju djece nakon razvoda (equally shared parenting). Svećenik James Jones razmatra ideju očinstva u kršćanskoj teologiji za koju vjeruje da je još uvijek u mogućnosti ohrabriti muškarce u ozbiljnom shvaćanju uloge oca. Jacqueline Scott (istraživačica, Cambridge University) analizira pro-

mjene stavova o ulogama po spolu i njihovu povezanost s promjenama u obiteljskom životu i zaposlenju i zaključuje da će, bez artikuliranih inicijativa u obiteljskoj politici, promjena biti vrlo spora. Jonathan Gershuny (prof. sociologije, University of Essex) podsjeća na to da muškarci još uvijek sporo prihvaćaju angažman u kućanskim poslovima, ali smatra da stvari ipak idu na bolje. Na temelju istraživanja trendova autor zaključuje da je "jednakost još uvijek daleko, nekih 30 do 50 godina, možda još dvije generacije" (151). Rosie Styles (direktorica Baby Naming Society) pokazuje kako podrška roditeljstvu kroz nove forme rituala (kao npr. ceremonija dobrodošlice djetetu, koja nastoji ojačati roditeljsku obavezu) može biti poticaj za konstrukciju novog tipa interpersonalnih veza (muž-žena, roditelji-djeca) koje bi osigurale sigurnu okolinu za odgoj djece.

Treći dio knjige, pod nazivom "*Budući modeli i opcije*", razmatra mogućnosti, opcije i nade u vezi budućnosti. Ovaj dio započinje diskusijom sociologinje Catherine Hakim o neskladu između preferencija i službene politike. Politika Europske komisije zastupa seksualni ugovor koji uključuje egalitarne, simetrične uloge, dok u stvarnosti ne postoje dokazi u prilog konvergenciji prema egalitarnom modelu seksualnog ugovora. Istraživanja pokazuju upravo suprotno, da većina preferira moderniziranu seksualnu podjelu rada u kojoj ženina primarna uloga ostaje uloga kućanice, dok u isto vrijeme ona sudjeluje na tržištu rada često s nepunim radnim vremenom (part-time). Suprotno ovome, Ruth Lister (prof. socijalne politike, University of Loughborough) smatra važnim da, prvenstveno, vlada (a onda i poslodavci i ostali pojedinci) promovira i podrži ekonomsku nezavisnost žena "jer to čini bitan element autonomije i građanskih prava žene" (191). Shirley Dex (predavačica na Management Studies, Cambridge University) i Robert Rowthorn (prof. ekonomije, Cambridge University) ističu važnost koordiniranja politike oko potreba obitelji kao cjeline, a ne samo isticanja interesa žena. Autori naglašavaju potrebu za koordiniranom i koherentnom obiteljskom politikom koja bi trebala biti oblikovana tako da olakša osjećaj

obaveze i osigura međusobnu podršku unutar obitelji. Angela Rumbold (političarka, Konzervativna stranka), na temelju svog osobnog iskustva majke i zastupnice u Parlamentu, smatra da je bitno vratiti obitelj u središte interesa. Clive Soley (političar, Laburistička stranka) ističe potrebu za politikom koja dozvoljava fleksibilnost i smatra da "političari moraju kreirati politiku koja dozvoljava roditeljima da odrede uloge koje im najbolje odgovaraju u odgoju djece" (219). Sociolog Michael Young predviđa pojavu novog doba koje karakterizira vrednovanje različitosti i kooperativniji odnosi između muškaraca i žena, uz snažniju društvenu podršku obiteljskom životu. Jack O'Sullivan (urednik u *The Independent-u*) zastupa ideju oslobođenja muškaraca (što bi značilo da će muškarci i dalje voljeti žene, ali ih neće trebati na tradicionalan način) i u tu svrhu je napisao Manifest za muškarce koji sadrži 10 točaka od kojih su svakako najzanimljivije: 2. točka (posao nije obećana zemlja), 3. točka (muškarac nije suprotno od žene) i 4. točka (očevi također mogu ispuniti sve djetetove potrebe). Fay Weldon (spisateljica kazališnih komada i TV-drama), kroz osobno iskustvo i opservacije, uočava da zahtjevi žena vode prema formiranju nove uloge za muškarce u budućnosti. Helen Wilkinson (istraživačica, direktorica Demos-a) opaža da su mladi ljudi u svojim vrijednostima i ponašanju androgini, to jest da odbacuju koncept odvojenih seksualnih uloga. Zbog toga je potrebna temeljita modernizacija seksualnog ugovora koji bi trebao minimalizirati seksualne razlike i naglasiti zajedničke osobine i interese muškaraca i žena. Da bi modernizirali seksualni ugovor, potrebno je reformirati institucije koje su njegovale stari seksualni ugovor. Budući ugovor treba prihvatiti individualnost, izbor i različitost, a uloga države bi se svela na pomoć i olakšavanje izbora. Sharon James - Fergus (direktorica Obiteljskog centra Ajowa-Ebi), i sama jamajkansko-afričkog porijekla, razmatra upravo problematiku afričko-karipskih obitelji u Britaniji i ističe da pripadnici ove zajednice moraju ponovno stvoriti konvencionalan obiteljski život i međusobnu ovisnost. Ovaj dio završava *Potragom za ljubavlju* Barbare Cartland,

spisateljice ljubavnih romana (više od 600 napisanih knjiga s nakladom preko 650 milijuna) i njenom porukom (koja, ako nije točna, onda je barem dobro unovčena) da žene i dalje žele ljubav, žele muškarca koji ih voli, štiti i materijalno osigurava i to je ono što drži obitelji zajedno.

I na kraju, umjesto zaključka: ova knjiga sa širokim izborom autora i njihovih različitih gledišta pokazuje da postoji slaganje oko nekih specifičnih pitanja. Evidentira se i argumentira potreba za promjenom u odnosima među spolovima, seksualnoj podjeli rada i odnosu političke sfere prema tim pitanjima. Iz toga proizlazi, da je najbolja opcija za budućnost, reforma unutar postojećeg okvira i to moderniziranjem seksualnog ugovora. Došlo je vrijeme da uđemo u Treći Mile-nij Spolnih Kompromisa. Da li ste spremni / spremne?!

Nataša Bijelić

Stjepan G. Meštrović

POSTEMOTIONAL SOCIETY

Sage Publications Ltd, London, 1997, 167 str.

Stjepan G. Meštrović profesor je Od-sjeka sociologije na Teksaskom A & M sveučilištu. Iako živi i radi u SAD-u, zadržao je živu intelektualnu komunikaciju s djedovinom, koja je urodila suradnjom s hrvatskim sociologom Leticom i psihijatrom Goretom u *Habits of the Balkan Heart*. U sociološkom radu intenzivno se bavi ovim dijelom Europe (*Barbarian Temperament*, 1993; *Genocide after Emotion: The Postemotional Balkan War*, 1995) ili ga barem upotrebljava kao referentnu točku u sociološkoj analizi suvremenog zapadnog društva (*The Balkanization of the West*, 1994).

Knjiga *Postemotional society* tematski je posvećena američkom društvu koje je ovdje predstavljeno kao paradigma postemocionalnog društva. No osjećajem za detalj, izborom primjera i autorskim senzibilitetom ona je, prije svega, studija *Europljanina* o suvremenom američkom društvu. Meštrović nije izgubio oštri pogled stranca, istovremeno posjedujući upućenost u svakodnevnicu američke kulture življenja, što je najveća vrlina knjige. Često spominje pravog stranca, Francuza Jeana Baudrillarda čija je kontroverzna knjiga *America* inspirativno štivo za američku javnost.

U *Postemotional society* Meštrović pokušava teorijski i donekle empirijski utemeljiti svoj originalni sociološki termin - "postemocionalizam". On smatra da koncept postmoderne nije u stanju odgovoriti na stanje u suvremenom zapadnom, prije svega američkom, društvu, pa nizu tradicionalno-moderno-postmodernom dodaje i novo, *postemocionalno društvo*.

Što je postemocionalizam? To je stanje društva u kojem su pojedinci pasivni, nesposobni za akciju iako posjeduju sve informacije koje bi ih, u ranijim vremenima, na nju potaknule. Kako su dovoljno inteligentni da znaju kako bi "trebali" reagirati, postemocionalni pojedinci reproduciraju kvazi-emocije. Kvazi-emocije nisu autentične upravo zato jer ne rezultiraju djelovanjem, one su "oponašanje", emocije-kao-reprezentacije (emotions-as-representations, str. 3). Autor tvrdi da u postemocionalnom društvu nedostaje veza između intelekta i emocija koja bi urodila akcijom.

Meštrović ukazuje da je prosvjetiteljska ideja podbacila - znanje samo po sebi ne donosi moralno uzdizanje niti gradi bolji svijet. Tu se suprotstavlja suvremenim autorima koji, poput Giddensa, prema Meštroviću, pretjerano insistiraju na koncepciji čovjeka kao racionalnog aktera (str. XI) koji, uvećavajući svoje znanje, uvećava i svoju moć. Meštrović tvrdi da se "Amerikanci osjećaju sve nemoćnijima kako postaju obavještenijima..." (str. 124) budući da se nisu u stanju nositi niti s domaćim niti s internacionalnim problemima.

Afirmirajući ulogu afektivnog, autor pristupa društvu koristeći razmjerno novu